

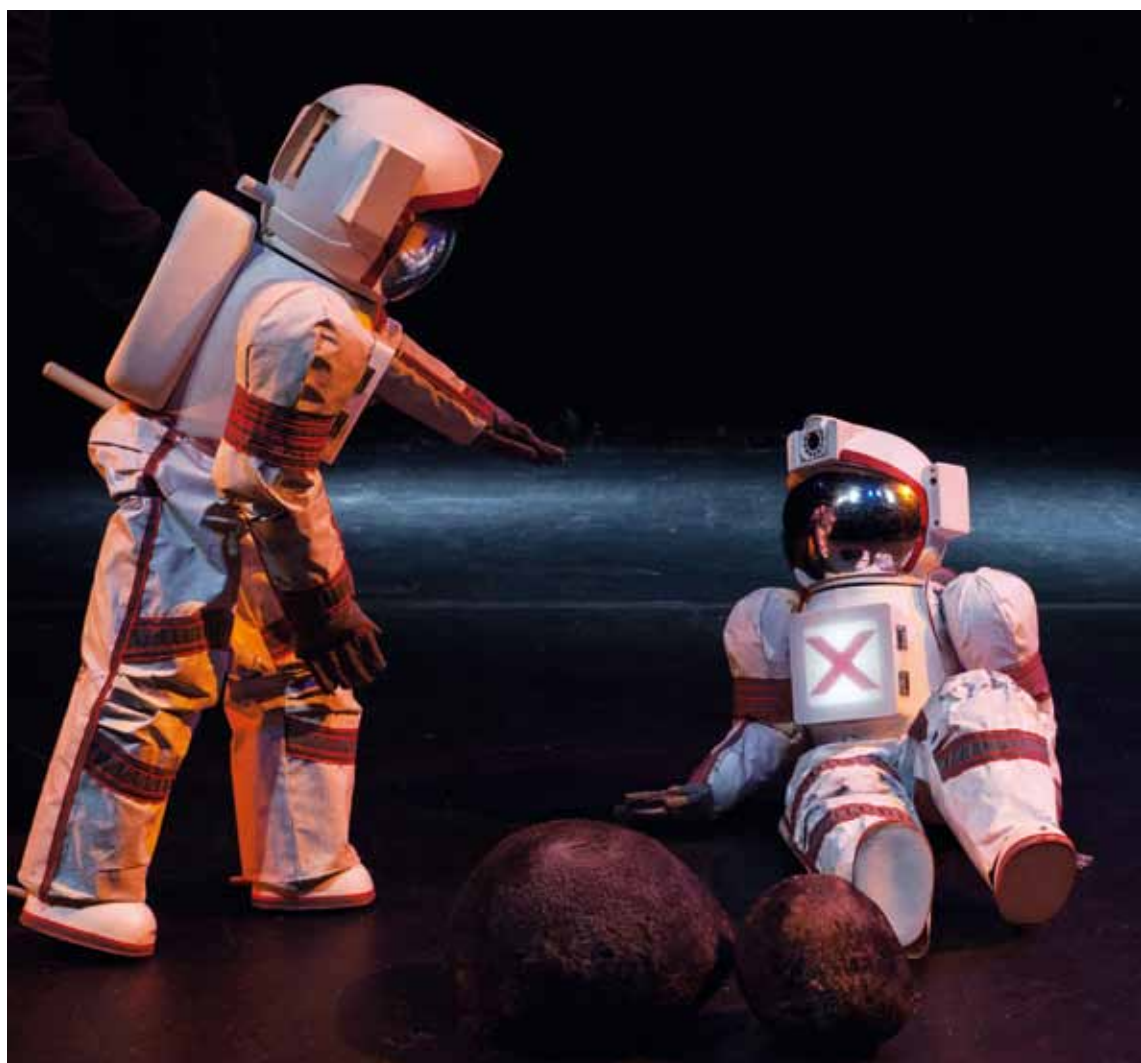
*Kraljestvo
domišljije*

LUTKOVNO GLEDALIŠČE
LJUBLJANA

Jiří Havelka, Marek Zákostelecký,
Tomsa Legierski

Misija X

Pedagoško gradivo

Pripravili: Špela Frlic in Tjaša Tomšič

O predstavi

Avtorji predstave

Režiser: Jiří Havelka

Avtor: Jiří Havelka, Marek Zákostelecký, Tomsa Legierski

Avtor likovne zasnove: Marek Zákostelecký

Asistent režiserja in svetovalec za odrski gib: Tomsa Legierski

Avtor glasbe: Milko Lazar

Oblikovalec luči: Jiří Havelka

Igrajo: Martina Maurič Lazar, Gašper Malnar, Jure Lajovic

Lutkovna znanstvena fantastika *Misija X* gledalce popelje v vesolje. Astronavt se znajde na neznanem planetu z neznano nalogo. Plovilo, ki mu zagotavlja kisik, brez njega zapusti planet in kmalu postane njegova misija boj za preživetje. Iz semena, ki na koncu izide iz njegovih prsi, na pustem planetu vzklijejo rastline.

Lutkovna predstava v tehniki namiznih lutk je brez besed. Gledalce nagovarja z močnimi podobami, metaforami in glasbo.

»Ker je predstava nema, ji je seveda nekoliko težje slediti, a to je pravzaprav celo dobrodošlo, ker otrokom prinaša možnost soočanja z diskurzom, ki ga niso vajeni, a ga lahko obvladajo, in spodbuja njihovo domišljijo.«

(Anja Radaljac, iz recenzije v Delu)

O režiserju

Jiří Havelka (1980) je češki režiser, igralec in dramatik, diplomant Praške akademije uprizoritvenih umetnosti. Velja za enega najmarkantnejših čeških gledaliških režiserjev. Je predstojnik Katedre za alternativno in lutkovno gledališče na Akademiji za gledališče DAMU v Pragi.

V svojih predstavah Jiří Havelka nenehno raziskuje možnosti ustvarjanja znotraj gledališkega časa in prostora ter iluzij, ki se ustvarjajo na odru. Prav tako pa poudarja edinstvenost gledališča kot sredstva za neposredno komunikacijo. Prizadeva si, da bi našel novo vlogo gledališča v dobi virtualnih medijev, ki pa se mu razkriva predvsem v moči domišljije ali še bolj v ustvarjalno-metaforičnih sposobnostih samih gledalcev. S svojimi produkcijami se je predstavil na festivalih v Avstriji, Nemčiji, na Irskem, Poljskem in Slovaškem.

Leta 2013 je za gledališče DRAK režiral predstavo za otroke *Zadnji trik Georgesa Mélièsa (Poslední trik Georgese Mélièse)*, ki se uvršča v programe najuglednejših lutkovnih festivalov (leta 2014 smo si predstavo lahko ogledali na festivalu LUTKE) in je dobitnica številnih nagrad. Leta 2014 je predstava postala češka predstava leta. Havelka je tudi član in režiser plesnega gledališča VerTeDance. Njihova zadnja predstava *Correction (Korekce)* je postala češka plesna predstava leta 2014, leta 2015 je prejela nagrado Herald Angel na festivalu Fringe v Edinburgu in nagrado občinstva na festivalu Be v Birminghamu.

Pred predstavo

Si nismo vsi kdaj zaželeli, da bi zmogli poleteti v vesolje? Da bi lahko na lastne oči videli, kaj je tam daleč zunaj v brezmejnem prostoru? So si tudi učenci kdaj zaželeli, da bi bili astronauti, ko bodo veliki, in morda prav oni odkrili še neznano zvezdo ali planet?

Lutkovna predstava *Misija X* gledalce popelje v vesolje, z glavnim junakom predstave, astronautom, pristanemo na neznanem planetu. V estetiki in podobah se predstava naslanja na izkušnje astronautov, ki so res poleteli v vesolje in tudi v našem imenu pogledali in posneli, kakšno je.

Učenci bodo predstavo lažje spremljali, če jih dobro pripravimo na ogled.

Kaj že vedo o vesolju? Kaj jih o vesolju najbolj zanima? Pripovedujmo skupaj o tem, kar o vesolju in o življenju astronautov že vemo.

Lutkovna predstava *Misija X* je podnaslovljena z *lutkovna znanstvena fantastika*. Ali učenci poznajo žanr znanstvene fantastike? Katere risanke, filme, knjige tega žanra so videli/prebrali (ali poznajo knjigo *Drejček in trije marsovčki* Vida Pečjaka, morda dela Julesa Verna, katera še?) Skupaj ugotovimo, katere so značilnosti tega žanra.

Ljudje (in psi) v vesolju

Ali otroci vedo, katero živo bitje je prvo poletelo v vesolje? Kdaj je v vesolje poletel človek?

Prvo živo bitje, ki je poletelo v vesolje, je bila ruska psička Lajka. Leta 1950 je v vesolje odpotovala z umetnim Zemljinim satelitom Sputnik 2. Lajka se na Zemljo ni vrnila. Kot prva vesoljska potnica ima danes spominsko ploščo na ruskem inštitutu za letalstvo in vesoljsko medicino.

Pred 55 leti, 12. aprila 1961, je Jurij Gagarin postal prvi človek, ki je obkrožil Zemljo. Z vesoljsko ladjo Vostok je v orbiti na višini med 169 in 315 km enkrat obkrožil Zemljo.

Prvi pristanek na Luni

Ljudje so si dolgo želeli poleteti na Luno. A zato so morali najprej zgraditi dovolj močno raketo, ki bi zmogla zleteti in varno pristati na Luninem površju. Leta 1969 je to uspelo ameriški posadki. Ameriški astronaut Neil Armstrong je na površje Lune zapičil ameriško zastavo in izrekel znamenite besede: »*To je majhen korak za človeka, a velik skok za človeštvo.*« Kako učenci razumejo te besede?

To je bil izjemno pomemben trenutek za ves svet. Prve človekove korake na Luni je prenašala televizija in po vsem svetu so ob televizijskih sprejemnikih sedeli ljudje in vznemirjeno opazovali to, kar se je do nedavnega zdelo nemogoče: kako je človek v skafandru hodil po prav tisti Luni, ki nam pomoči sveti z neba.

Spodbudimo učence, da povprašajo babice in dedke, ali se spomnijo tega dogodka.

Poglejmo si posnetek prvega človeka na Luni:

<https://www.youtube.com/watch?v=cwZb2mqld0A&nohtml5=False>

Opazujmo in opisujmo: Kakšno je Lunino površje? Kako se astronaut premika po Luni?

Kasneje so ameriške posadke na Luni pristale še petkrat. Za vožnjo po Lunini površini so zgradili posebno terensko vozilo, ki so mu rekli *vozilo za potikanje po Luni* ('Lunar Roving Vehicle'), kmalu pa se ga je prijel vzdevek *lunarni buggy*. Z njim so se astronauti vozili po Luni in raziskovali njeno površje. Vsa tri vozila, ki so jih posadke uporabile, so po uporabi ostala tam. Tukajle si ga oglejmo:

<https://www.youtube.com/watch?v=5cKpzp358F4>

Sonde in pristanek na Marsu

Podob iz vesolja pa nam ne prinašajo samo astronauti. Nasa pošilja v vesolje robotska vesoljska plovila ali vesoljske sonde, ki na Zemljo pošiljajo posnetke in fotografije iz vesolja. Prve sonde so že pristale na planetu Mars. Človek pa z lastnimi nogami še ni stopil na noben drug planet.

Ali veste, da Nasa načrtuje za leto 2035 polet človeka na Mars? Mars naj bi bil sicer najbolj podoben Zemlji, zato mu včasih pravijo kar »Zemljin dvojček«. Mars je po velikosti, masi in starosti skoraj enak Zemlji, prav tako je tudi temperatura le nekoliko pod lediščem. Mars zato ne navdušuje le Nase, temveč tudi druge vizionarje, kot so člani projektov Mars One in SpaceX, ki so načrtovali celo stalno naselitev človeka na »rdečem planetu«.

Vesolje kljub novim in novim odkritjem ostaja velika skrivnost. S to skrivnostjo se ukvarja tudi lutkovna predstava Misija X. Glavni junak predstave Misija X je astronaut, ki se odpravi na skrivnostno misijo. Pristane na skrivnostnem planetu. Kaj je njegova naloga? Koga sreča v vesolju? Kaj vse se mu v vesolju zgodi? Odgovori se skrivajo v predstavi.

Predstava odpira številne teme. Poleg vesoljskih tem na subtilen način spregovori tudi o osamljenosti, o samosti v velikem praznem prostoru in o vztrajnosti, tudi ko je naloga neizvedljiva in vnaprej obsojena na propad. Kako o teh temah razmišljajo učenci? Vzemimo si čas in se po predstavi z njimi pogovorimo o videnem.

Kako so otroci doživeli predstavo? Jim je bila všeč? Kaj jim je najbolj ostalo v spominu?

Pogovor po predstavi

O dogajanju v predstavi

Kaj se v predstavi zgodi? Poskusimo skupaj obnoviti zgodbo. Kje vse potuje astronaut? Kakšen je planet, na katerem pristane? Koga sreča? Kdo vse je poleg astronauta na odru? Kako se posamezne lutke, predmeti premikajo? Kako se astronaut počuti v vesolju? Kaj se zgodi na koncu? Je konec srečen? Kako so učenci doživeli začetek predstave, so se lahko vživeli v potovanje po vesolju?

So vsi učenci zgodbo razumeli enako? Ali lahko različni gledalci različno razumemo zgodbo?

O občutkih v/ob predstavi

Ali je bil astronaut osamljen?

Zakaj? Ali so tudi učenci kdaj osamljeni?

Kaj mislijo, ali je težko biti dneve in dneve tiho, ne da bi spregovorili tako kot astronaut? Ali bi bilo težko zdržati eno uro, en dan, en mesec brez govorjenja?

Ali se je astronaut bal novega, neznanega? Zakaj se ljudje velikokrat bojimo novega?

Kaj bi si mislili, če bi na Zemlji pristali Nezemljani? Bi jih sprejeli?

Kako mislite, da bi se vi počutili v vesolju?

O izraznih sredstvih v predstavi

Predstava je brez besed. Kaj menijo učenci, zakaj se je režiser odločil, da v predstavi ne uporabi besed? Ali so učenci že kdaj bili na (lutkovni) predstavi brez besed?

Ali tudi brez besed lahko kaj povemo? Na kakšen način?

Vklopite televizijo in izklopite zvok. Po čem vsem lahko vemo ali predvidevamo, o čem teče beseda?

Režiser Jiří Havelka je znan po svojih eksperimentalnih prijemih v gledališču. Velikokrat se poigrava z ustvarjanjem (gledališke) iluzije in njenim rušenjem.

Nad odrom je zaslon, na katerem v živo spremljamo posnetek. Kje ima lutka astronaut pritrjeno kamero? Kaj vse vidimo na tem posnetku? Ali vas je posnetek nad prizoriščem motil? Ste takoj vedeli, kaj kamera snema in kje je nameščena? Kako se to, kar vidimo na zaslonu, in to, kar vidimo na odru, razlikuje? Ali je zanimivo spremljati dogajanje hkrati iz dveh gledališč?

Oglejmo si še enkrat posnetek prvega pristanka na Luni. Imata posnetek in predstava kaj skupnega?

Od kod vse umetniki črpajo navdih za predstavo?

Bi lahko rekli, da nekateri liki nastanejo v njihovi domišljiji, nekatere ideje pa vzamejo iz resničnega življenja? Spomnimo se še kakšne predstave, filma, knjige ali risanke, ki se dogaja v vesolju. Primerjajmo vesolje, kot ga prikazuje izbrano delo, z vesoljem, ki ga prikazuje predstava. Kaj ugotovimo?

O glasbi

Glasba ima v predstavi zelo pomembno vlogo. Kakšna je? Je bila otrokom všeč?

Milko Lazar, avtor glasbe, je poleg glasbe vključil tudi posnetke drugih zvokov. Se učenci spomnijo, katerih?

Katero pesem ujame astronautov sprejemnik?

Poslušajmo kultno pesem Davida Bowieja, *Space Oddity*, ki je bila izdana v času največjega vesplošnega svetovnega navdušenja nad poletji v vesolje, leta 1969, le deset dni pred pristankom človeka na Luni.

O čem govori pesem?

Usoda junaka Toma iz pesmi *Space Oddity* je podobna tisti, ki jo doživi astronaut v lutkovni predstavi Misija X.

Ali veste, da vsak planet v vesolju oddaja elektromagnetna valovanja, ki jih lahko pretvorimo v slušno zaznavo, torej v nekakšno »glasbo« različnih planetov?

Različne Nasine vesoljske sonde so ujele zvoke različnih planetov v vesolju:

<https://www.youtube.com/watch?v=-MmWeZHsQzs>

Primerjajte zvoke iz vesolja z veliko stvaritvijo klasične glasbe, Planeti angleškega skladatelja Gustava Holsta. Suita je bila napisana med letoma 1914 in 1916, davno pred Nasinimi zvočnimi zapisi različnih planetov. Primerjajte na primer Nasin »zvočni zapis« Jupitra in Holstov Jupiter:

<https://www.youtube.com/watch?v=Jmk5frp6-3Q&list=PLE6996668EC37137C&nohtml5=false>

Dejavnosti po predstavi

Vtise in občutke, ki jih je učencem pustila predstava, nadgradimo in poglobimo tudi z dejavnostmi po predstavi. Lahko jih nevsiljivo vključimo k rednim šolskim predmetom. V nadaljevanju predlagamo nekaj iztočnic za nadaljnje delo v razredu.

Gibanje v vesolju

Se učenci spomnijo, kako so se astronomi gibali na posnetku, ki so si ga ogledali pred predstavo? Kako animatorji animirajo lutko astronava v predstavi?

Zakaj je gibanje astronomov takšno? Poiščimo odgovor v knjigah (seznam na koncu). Kaj vse lahko pokažemo s svojim telesom, brez besed?

Poskusimo se gibati, kot da bi bili astronomi, ki hodijo po Luninem površju. Poskusimo preproste gibe: pomahajmo, se sklonimo, se obrnimo, sedimo in spet vstanimo.

Kako bi si samo z gibi in mimiko obraza lahko sporočili: npr. Pridi pogledat. Zebe me. Strah me je. Prihajam v miru. Pohiti. Lačen sem. Tvoj prijatelj sem. Vesel sem. Žalosten sem. Strah me je.

Telo kot metafora, prispevka

Gibanje je v gledališču eno temeljnih izraznih sredstev. Telo, ki nam hkrati omogoča svobodo gibanja, je lahko tudi naša omejitev. V kakšnih primerih naše telo čuti omejitve? Kako smo vedeli, da je astronom v breztežnostnem prostoru? Po čem smo vedeli, da astronomu zmanjkuje zraka in življenja?

Praznina, tišina in hlad vesolja

Prostor med ozvezdji je skoraj popolnoma prazen. Potovati moramo na stotine kilometrov, da srečamo en sam atom.

Srečanje s praznino ...

S čim učenci povezujejo praznino? Kje vse vidite praznino? Ali je praznina prijetna ali ne? Skušajmo doživeti praznino in tišino vesolja tako, da smo popolnoma vsi nekaj časa čisto tiho in se ne premikamo.

Ker je toplota energija med enim in drugim atomom, je vesolje resnično hladno. Povprečna temperatura vesolja je približno $-270\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Temperatura na Luninem površju se giblje od $123\text{ }^{\circ}\text{C}$ do $-153\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Kako, da astronom, ki je pristal na Luni, ali pa astronom v Misiji X ni zmrznil? Obleka Neila Armstronga je imela več slojev izolacije in izjemno odbojno zunanjo plast, poleg tega pa tudi notranje ogrevalne in ohlajevalne sisteme.

Z učenci raziščimo pojem izolacija: posodo napolnimo z ledom. Pripravimo plastične vrečke za gospodinjstvo in jih obložimo z več plastmi filca ali drugega izolativnega materiala. Najprej sezimo v ledeno posodo brez rokavice, potem primerjamo z močno izolirano »rokavico«.

Ker tudi zvok v vakuumu ne potuje, nas, četudi bi kričali, v vesolju nihče ne bi slišal.

Ali nas tišina pomirja ali vznemirja? Razmislite o krajih in okoliščinah, kjer moramo biti tiho. Ali si lahko predstavljate, da ste v vesolju ter tedne in tedne ne spregovorite niti ene besede? Kako bi se počutili?

Predstave o vesolju

Ali so se tudi učenci kdaj ozirali v (nočno) nebo in se spraševali, kaj je tam? Kakšni občutki so jih ob tem prevzemali? Si je težko predstavljati sebe/Zemljo v širnem vesolju? Kje se vesolje konča, ali se sploh kje? Kaj je naprej?

Vemo, da je vesolje nastalo ob t. i. velikem poku. Kaj pa je bilo pred tem?

S kakšnimi občutki nas navda razmišljanje o teh vprašanjih? (Z zanimanjem, radovednostjo, veseljem, nemočjo, tesnobo ...?) Zakaj?

Sporočilo v vesolje

Leta 1977 je ameriška vesoljska agencija NASA v vesolje poslala sondo, imenovano Voyager 1, z zlato ploščo, ki nosi sporočila za Nezemljane, ki morda živijo tam nekje v vesolju. Na zlati plošči so zbrane informacije o našem življenju na Zemlji. Če bodo vesoljska bitja kdaj odkrila to sporočilo, bodo našla slike s podobami z Zemlje (npr. mamu z dojenčkom, fotografijo družine, žensko, ki liže sladoled, in moškega, ki je sendvič, podobe narave, arhitekture ...).

Podobe si lahko ogledate tukaj:

<http://webodyssey.com/art/116-images-of-the-voyager-golden-record/>

Kaj mislijo otroci? Ali slike dobro predstavljajo naš planet in naše življenje? Od leta 1977 je minilo skoraj štirideset let. Se je življenje v tem času spremenilo? Kakšno fotografijo bi še dodali k zbranim fotografijam?

Na zlati plošči so tudi posnetki različnih zvokov z Zemlje, glasba, ki jo poslušamo na Zemlji, in dobrodošlica Nezemljanom v 55 svetovnih jezikih.

Poslušajme zvoke s planeta Zemlja, ki so shranjeni na tej zlati plošči.

<https://www.youtube.com/watch?v=s-6CvmmcG0w&nohtml5=False>

Ali otroci vse prepoznajo?

Če bi v vesolje poslali sporočilo o življenju v svojem razredu, kaj bi sporočili? Kako bi se kot razred predstavili Nezemljanom?

Katere slike, podobe, dejavnosti, ki jih počnete v razredu, vaš razred najbolje predstavijo?

Katere zvoke bi hoteli posneti? Katero glasbo bi uvrstili na ploščo? S katerimi besedami bi izrazili dobrodošlico bitjem iz vesolja v svojem razredu?

Herman Potočnik Noordung

Nekatere predmete z vesoljske postaje si lahko v Sloveniji ogledamo tudi v živo. V vasi Vitanje blizu Celja stoji Kulturno središče evropskih vesoljskih tehnologij – KSEVT. V njihovih prostorih si lahko ogledamo stalno razstavo o Slovencu Hermanu Potočniku Noordungu, strojnem inženirju, ki je s svojimi načrti pomembno prispeval k svetovnemu razvoju vesoljske tehnologije, in tudi druge razstave.

Herman Potočnik s psevdonimom Hermann Noordung je bil eden od pionirjev kozmonavtika in aeronavtika. Najpomembnejša so njegova odkritja s področja človekovega dolgotrajnega bivanja v vesolju.

Poglejmo si oddajo Firbcologi Kako astronomi živijo v vesolju, ki je bila posneta v KSEVTU. V njej lahko med drugim izvemo tudi, kakšno hrano jedo astronomi in kakšno je vesoljsko stranišče.

<https://otroski.rtvsllo.si/firbcologi/prispevek/500>

Težave v vesolju

Ali veste, s kakšnimi težavami se spoprijemajo astronauti in zakaj?

Ali veste, kako težko si je v breztežnostnem prostoru umiti roke, popiti kozarec vode, spati ...? Vsakodnevna opravila v vesolju postanejo pravi izziv. Oglejte si enega od spodnjih posnetkov iz astronautovega vsakdana in se pogovorite o videnem.

Kako si astronauti umivajo roke: <https://www.youtube.com/watch?v=9Z2KNDGNnlc>,

lase: <https://www.youtube.com/watch?v=CJfSk3FtF8I>,

kako pijejo: <https://www.youtube.com/watch?v=pk7LcugO3zg>,

in spijo: <https://www.youtube.com/watch?v=DE1IPiWs-Lg>

Gravitacija

Človeku bi bilo brez gravitacijske sile, ki ga ves čas prizemljuje, težko živeti.

Raziskovanja gravitacije segajo v 16. in 17. stoletje, dokončno pa je teorijo gravitacije razvil šele Albert Einstein leta 1915.

Ali človek čuti gravitacijo?

Ker nas gravitacija prizemljuje vse od rojstva, je ne čutimo.

Začutimo gravitacijo! Vstanimo in 20-krat počepnimo. Ali se z vsakim počepom težje upiramo njeni sili? Spustimo kaj iz rok. Potežkajmo različno težke stvari.

Na list papirja kanimo precej veliko kapljo barve (akrilne ali dovolj vodene tempere).

Nagibajmo se v različne strani, hkrati nagibajmo tudi list papirja in opazujmo, kaj se dogaja z barvo ...

Gravitacijska sila je na različnih planetih različna, zato bi na primer stokilogramski človek na Luni tehtal le 16,6 kg, na Marsu 37,7 kg, na Jupitru 236,4 kg, na Soncu pa kar 2707,2 kg!

Ugotovite, kako težki bi bili na različnih planetih:

<http://www.exploratorium.edu/ronh/weight/>

Čas v vesolju

Ali veste, koliko časa bi potrebovali, da bi prišli z obstoječo tehnologijo do različnih planetov? Od Zemlje do Lune bi potrebovali približno tri dni, do Marsa približno sedem mesecev, do Venere pet mesecev, do Saturna kar sedem let ... (vir: <https://www.psi.edu/epo/faq/spacecraft.html>)

Ali veste, kako različno na različnih planetih teče čas? Zemeljski dan (24 ur) je na primer na Merkurju dolg le 1,4 ure, na Marsu 25 ur, na Jupitru 10 ur, na Luni pa skorajda dva tedna! Zakaj?

Ugotovi, koliko star/-a si na drugih planetih! Sto let star človek je na primer na Merkurju star že 416 let, na Saturnu pa le 3 ... Zakaj?

<http://theplanets.org/age-on-planets/>

Ustvarjajmo **Doživimo in napišimo znanstvenofantastično zgodbo.**

Oder je uokvirjen z veliko čelado. Kaj mislijo učenci, zakaj?

Režiser predstave Jiří Havelka pravi, da bi se celotna Misija X lahko zgodila v naši domišljiji, v naši glavi.

Poskusimo. Iz razreda umaknimo pohištvo, da se bomo lahko po njem prosto premikali. Smo pripravljeni?

Na glavo si natakimo namišljeno vesoljsko čelado, spremenimo se v vesoljsko posadko in se odpravimo na misijo v vesolje. Kam se bomo odpravili? Kaj bo naša misija? Koga bomo srečali? Na katerem planetu bomo pristali? Kako se bomo po tem planetu premikali? Kakšno je površje tega planeta? Ali na njem živijo živa bitja? Kakšna so? So prijazna do ljudi? Kako bomo komunicirali z njimi? Na koncu z raketo varno pristanimo nazaj na Zemlji.

Zdaj moramo drugim ljudem sporočiti, kar smo doživeli na našem potovanju. Kako bi najraje poročali?

Narišimo našo misijo, planet, na katerem smo bili, in živa bitja, ki smo jih srečali.

Naj zasvetijo zvezde!

Učenci naj od doma prinesejo baterijske svetilke. Dogovorimo se, kako se bo vsak od učencev gibal. Ugasnimo luči – naj zvezde zasvetijo. Posnemimo ples zvezd in si kasneje oglejmo posnetek.

Moj planetarij

Izdelajte pravi pravcati planetarij. Podrobna navodila najdete na:

<http://o-razstava.si/wp-content/uploads/2015/10/Doma%C4%8Di-planetarij.pdf>

Knjige o vesolju

Avsec, Sašo: Življenje na Marsu. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.

Beaumont, Emilie: Nebo. Ljubljana: Oka, 2007.

Čudovita mala enciklopedija: Planet Zemlja. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2009.

Galičič, Mirjam: Nebo, premazano z zvezdami: več kot sto odgovorov o vesolju in astronomiji. Tržič: Učila International, 2003.

Graham, Ian: Pot v vesolje. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Harris, Nicholas: Neverjetno potovanje med planete. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2000.

Kolaczek, Marie: Vesolje. Ljubljana: Modrijan, 2005.

Köthe, Rainer: Astronomija: preproste razlage: planeti, zvezde, galaksije: spektakularno potovanje skozi vesolje. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2010.

Moja prva enciklopedija. Vesolje. Tržič: Učila, 1997.

Prosen, Marijan in Stana: Prvi pogled. Ljubljana: DZS, 1998.

Prosen, Marijan in Stana: Raziskujemo vesolje. Ljubljana: DZS, 1999.

Prosen, Marijan in Stana: Sonce na nebu. Ljubljana: DZS, 1999.

Prosen, Marijan in Stana: Vesolje in Zemlja. Ljubljana: DZS, 1999.

Prosen, Marijan: Sonce zgodaj gori gre. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.

Prosen, Marijan: Veliki in mali medved. Ljubljana, 1990.

Stott, Carole: Zakaj neki zvezde mežikajo in druga vprašanja o vesolju. Murska Sobota: Pomurska založba, 1995.

Whitelaw, Ian: Vesolje. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.